

Κριστιάν Μποντελό
Ροζέ Εσταμπλέ

Κορίτσια

Διαφορές ναι, ανισότητες όχι

ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

Περιεχόμενα

- 9 Κεφάλαιο 1**
Περισσότερα από τριάντα χρόνια μετά την Μπελότι
- 23 Κεφάλαιο 2**
Οι «φυσικές ανισότητες» δοκιμάζονται από τα γεγονότα
- 35 Κεφάλαιο 3**
Ποιο μέλλον ανοίγεται μπροστά μας;
- 45 Κεφάλαιο 4**
Μοντέλα επιβεβλημένα ή μοντέλα ελεύθερα αποδεκτά;
- 71 Κεφάλαιο 5**
Νέοι πατέρες ή νέες μητέρες;
- 83 Κεφάλαιο 6**
Τα μονοπάτια της ελευθερίας
- 105 Κεφάλαιο 7**
Οι μαθητές και οι γονείς τους
- 123 Κεφάλαιο 8**
Διαφορές ναι, ανισότητες όχι

ΑΛΛΕΣ ΦΩΝΕΣ**135 Τα κορίτσια: χτες, σήμερα, αύριο**

Της Κολέτ Σιλάν, ψυχιάτρου

145 Εκείνες που παραβαίνουν...

Της Κατρίν Μαρί, κοινωνιολόγου

153 Ματιές στο Βυζάντιο

Της Ζοέλ Μποκάν, ιστορικού

167 ΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ**169 ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Οι «φυσικές ανισότητες» δοκιμάζονται από τα γεγονότα

Σύμφωνοι, τα στερεότυπα είναι ανθεκτικά, αλλά τι ακριβώς είναι το στερεότυπο; Υπάρχουν πράγματι διαφορές ανάμεσα σε κορίτσια και αγόρια, άντρες και γυναίκες, οι οποίες να προκύπτουν από τη βιολογία;

Στερεότυπο είναι μια έτοιμη άποψη, μια παγιωμένη αναπαράσταση, μια σταθερή εικόνα, σαν να βγαίνει από καλούπι, ανέγγιχτη από τις τροποποιήσεις της πραγματικότητας την οποία υποτίθεται πως περιγράφει. Αυτή η καρικατούρα της πραγματικότητας είναι τόσο πιο αποτελεσματική όσο περισσότερο παρουσιάζεται με την πασιφανή και απλοποιημένη μορφή μιας φυσικής απόδειξης. Η ουσία των προκαταλήψεων και των στερεοτύπων του φύλου έγκειται πράγματι στην ιδέα ότι όλες αυτές οι ανισότητες οι οποίες παρατηρούνται ανάμεσα σε κορίτσια και αγόρια, γυναίκες και άντρες, εξηγούνται και δικαιολογούνται, σε τελική ανάλυση, από τις διαφορές φύσης, βιολογικής προέλευσης. Αν τα αγόρια είναι πιο δυ-

νατά στα μαθηματικά από ό,τι είναι τα κορίτσια, είναι επειδή η φύση εξόπλισε τα τελευταία με μικρότερο εγκέφαλο, ικανότερο να παράγει περισσότερο συναισθήματα από ό,τι έννοιες. Αν το σημαντικότερο κομμάτι της φύλαξης και της εκπαίδευσης των παιδιών βασίζεται στις γυναίκες, είναι επειδή, ως μητέρες, είναι φυσικά οι μόνες ικανές να ασχοληθούν με παιδιά τα οποία έφεραν στον κόσμο κ.λπ.

Αντιμέτωπες με αυτές τις πρώτες αποδείξεις οι οποίες αποκαλύφθηκαν από τα «πρώτα λάθη», οι κοινωνικές επιστήμες πραγματοποίησαν αξιοσημείωτο έργο. Τον δρόμο άνοιξαν ανθρωπολόγοι και εθνολόγοι, δείχνοντας ότι από τη μία κοινωνία στην άλλη οι θέσεις και οι ρόλοι που αποδίδονται στους άντρες και στις γυναίκες δεν ήταν ίδιοι. Οι κοινωνιολόγοι και οι ψυχολόγοι ακολούθησαν φανερώνοντας τον κοινωνικά δομημένο χαρακτήρα των διαφορών ανάμεσα στο αρσενικό και το θηλυκό. Επισκεπτόμενοι ξανά το παρελθόν, με τη βοήθεια των δεδομένων τα οποία είχαν συλλεχθεί από τους προηγούμενους, οι ιστορικοί επιβεβαίωσαν τις μεγάλες αποκλίσεις που υπήρχαν σε βάθος χρόνου. Σκεπτόμενοι τους μεν και τους δε σύμφωνα με τα δικά τους δεδομένα και χρησιμοποιώντας τα εργαλεία του δικού τους γνωστικού τομέα, τουλάχιστον στρατεύτηκαν όλοι σε ένα κοινό διάβημα. Όλες και όλοι έθεσαν ξανά υπό αμφισβήτηση τη χάραξη του ορίου ανάμεσα στη φύση και την κουλτούρα, το βιολογικό και το κοινωνικό. Κάτω από αυτό το φως συγκλίνουν διαφορετικές κοινωνικές επιστήμες και η επικράτεια του φυσικού συρρικνώνεται.

Όλες αυτές οι εργασίες επέτρεψαν να θεωρηθούν οι

προηγούμενες βεβαιότητες προκαταλήψεις: ένα αυξανόμενο μέρος των παραγόντων οι οποίοι εξηγούσαν τις διαφορές που παρατηρούνταν ανάμεσα σε αγόρια και κορίτσια, άντρες και γυναίκες, αποκαλύπτει πλέον πολιτισμικούς και κοινωνικούς παράγοντες. Οι πιο πρόσφατες εργασίες έδειξαν κυρίως ότι η μεταφορά του συνόρου το οποίο εξασφαλίζει απόλυτη στεγανότητα ανάμεσα στους δύο αυτούς τομείς, το πολιτισμικό και το φυσικό, δεν ήταν η σωστή και ότι η υποτιθέμενη μονόπλευρη έννοια της αιτιότητας που πήγαινε από το βιολογικό στο πολιτισμικό μπορούσε μερικές φορές να αντιστραφεί, αλλά πάντα να περιπλεχθεί. Με λίγα λόγια, οι ανθρωπιστικές και κοινωνικές επιστήμες εκμηδένισαν, με βάση τα γεγονότα, το μεγαλύτερο μέρος των μέσω της βιολογίας αιτιολογήσεων των ανισοτήτων ανάμεσα σε άντρες και γυναίκες. Η αντρική ανωτερότητα παύει να είναι δεδομένο από τη φύση.

Η επιστημονική γνώση της εγκεφαλικής λειτουργίας έθεσε επί τάπητος στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, χάρη στην ιατρική απεικόνιση, το ζήτημα του «φύλου του εγκεφάλου». Μπορείτε να παρουσιάσετε τα σημαντικότερα σημεία αυτού του ζητήματος;

Ανάμεσα στις πρόσφατες ανακαλύψεις που μεταθέτουν τα σύνορα του βιολογικού και του κοινωνικού και οι οποίες είναι αντιδιαμετρικά αντίθετες με τα νατουραλιστικά στερεότυπα, πράγματι, πολλές σύγχρονες έρευνες αφιερώθηκαν στο «φύλο του εγκεφάλου».

Για πολύ καιρό πίστευαν ότι οι διαφορές των ικανοτήτων ανάμεσα στα φύλα ήταν εγγεγραμμένες στον εγκέφαλο από τα προϊστορικά χρόνια. Έτσι, το μέγεθος και ο όγκος του επέτρεψαν την αιτιολόγηση των διαφορών ανάμεσα σε λευκούς και μαύρους, τους εργάτες και τα αφεντικά, τους άντρες και τις γυναίκες, των οποίων ο εγκέφαλος ζύγιζε λιγότερο από εκείνο των αντρών. Ο βιολογικός ντετερμινισμός έβρισκε σε αυτό το όργανο έναν ευνοϊκό χώρο για να ανθίσει. Σήμερα γνωρίζουμε περισσότερα για αυτό το θέμα χάρη, κυρίως, στην πρόοδο της ιατρικής απεικόνισης, η οποία μας επιτρέπει να παρατηρήσουμε τον ζώντα εγκέφαλο την ώρα που λειτουργεί και να ταυτοποιήσουμε τις ζώνες οι οποίες εμπλέκονται σε διαφορετικές πνευματικές και σωματικές λειτουργίες, όπως είναι οι κινήσεις, η ομιλία, η μνήμη, η αισθητότητα κ.λπ.

Οι μοντέρνες τεχνικές εγκεφαλικής απεικόνισης δείχνουν ξεκάθαρα σημαντικές βιολογικές και ανατομικές διαφορές ανάμεσα στον εγκέφαλο των αντρών και εκείνο των γυναικών, οι οποίοι δεν ενεργοποιούν πάντα τις ίδιες ζώνες για την επιτέλεση της ίδιας λειτουργίας. Το μέγεθος και ο όγκος είναι ανώτερα στον άντρα, αλλά τα πυραμιδικά κύτταρα είναι πιο πολυάριθμα στη γυναίκα. Το δεξιό ημισφαίριο είναι περισσότερο ανεπτυγμένο στον άντρα, το αριστερό στη γυναίκα. Αυτές οι ανατομικές διαφορές συνοδεύονται από βιοχημικές διαφορές: το ποσοστό ορισμένων νευροδιαβιβαστών, όπως η σεροτονίνη είναι πιο υψηλό στον άντρα. Οι άντρες ενεργοποιούν περισσότερο τον αριστερό ιππόκαμπο και οι γυναίκες τον δεξιό μετωπιαίο φλοιό.

Με αυτά τα δεδομένα, στις μέρες μας καταδεικνύεται ότι δεν υπάρχει καμία σχέση ανάμεσα στο βάρος του εγκεφάλου και τις διανοητικές ικανότητες. Όσον αφορά τον εγκέφαλο, η ποιότητα των συνάψεων των νευρώνων υπερέρχει της ποσότητας. Και όμως, ακόμα κι αν γονίδια και ορμόνες δίνουν προσανατολισμό στην εμβρυϊκή ανάπτυξη και επηρεάζουν την ανάπτυξη των οργάνων, συμπεριλαμβανομένου του εγκεφάλου, τα νευρωνικά κυκλώματα δομούνται ουσιαστικά σύμφωνα με την προσωπική μας ιστορία. Το ενενήντα τέσσερα τοις εκατό των συνάψεων των εκατό δισεκατομμυρίων νευρώνων μας δημιουργούνται μετά τη γέννηση, με βάση την προσωπική εμπειρία του κάθε ατόμου και τις πολλαπλές διαδράσεις του με τα άτομα και τις πραγματικότητες του φυσικού και κοινωνικοπολιτισμικού του περιβάλλοντος. Συνεπώς, η λειτουργία του εγκεφάλου δεν καθορίζεται μια για πάντα.

Η υπογράμμιση της τεράστιας πλαστικότητας του ανθρώπινου εγκεφάλου, του οποίου τα κυκλώματα των νευρώνων, μακράν του να είναι παγιωμένα, δημιουργούνται, αποδομούνται και ανασχηματίζονται σύμφωνα με τις εμπειρίες του ατόμου, μας παρακινεί να ρίξουμε ένα νέο βλέμμα στις διαφορές οι οποίες καταγράφονται ανάμεσα στην εγκεφαλική λειτουργία των αντρών και των γυναικών. Για παράδειγμα, τα νευροψυχολογικά τεστ δείχνουν ότι οι γυναίκες συχνά σημειώνουν μεγαλύτερες επιτυχίες στις ασκήσεις γλώσσας, ενώ οι άντρες είναι καλύτεροι στο να προσανατολίζονται μέσα στον χώρο. Αυτές οι διαφορές δεν είναι παρούσες τη στιγμή της γέννησης, αλλά δεν είναι και αμετάβλητες: με

την εκμάθηση, οι διαφορές στα αποτελέσματα απαλύνονται και τείνουν να εξαλείφονται. Είναι βέβαιο ότι τα υπαίθρια παιχνίδια με μπάλα, κυρίως το ποδόσφαιρο, σχεδόν αποκλειστική πρακτική των αγοριών, αναπτύσσει περισσότερο τις ικανότητες προσανατολισμού στον χώρο από ό,τι τα παιχνίδια σε εσωτερικούς χώρους, κουζινικά και κούκλες, μάλλον προοριζόμενα μόνο για τα κορίτσια, τα οποία όμως αναπτύσσουν περισσότερο την ικανότητα της γλώσσας.

Σύμφωνα με μια επιθεώρηση παγκόσμιας λογοτεχνίας αφιερωμένης σε αυτό το ζήτημα, ο Φαμπρίς Ζολάν⁵ υπογραμμίζει ότι οι σημαντικές διαφορές οι οποίες χαρακτηρίζουν τον αντρικό και γυναικείο εγκέφαλο στον ανατομικό, βιολογικό και λειτουργικό τομέα μεταφράζονται σε πολύ λεπτές διαφορές στον γνωστικό και συμπεριφορικό τομέα. Άντρες και γυναίκες διαφέρουν έντονα στον τομέα της κινητικής δραστηριότητας και σε συμπεριφορές οι οποίες σχετίζονται με τη σεξουαλικότητα: λίγο στους τομείς αυτούς, αλλά πολύ λιγότερο στον τομέα της σωματικής επιθετικότητας, του προσανατολισμού στον χώρο και την ικανότητα να προχωρούν σε ασκήσεις γεωμετρίας μέσα στον χώρο, οι οποίες συνίστανται στο να επιτελούν νοερά την περιστροφή αντικειμένων ώστε να ταιριάζουν τα μεν με τα δε. Παρατηρούνται επίσης μέτριας έντασης διαφορές, προς

5. FABRICE JOLLANT, «Le cerveau a-t-il un sexe?» («Έχει φύλο ο εγκέφαλος;») Πρακτικά του συνεδρίου La dipression chez la femme (Η κατάθλιψη στις γυναίκες), το οποίο οργανώθηκε στη Ντζέρμπα από την Ένωση Ψυχιάτρων του Λανγκεντόκ-Ρουσιγιόν, Νοέμβριος 2006.

όφελος των γυναικών, όσον αφορά τη γλώσσα, κυρίως στις έφηβες, την εκτίμηση που τρέφουν για το σώμα τους, το πόσο ανοίγονται στους άλλους, με τη σιγουριά για τον εαυτό τους να είναι πάντα πιο έκδηλη από εκείνη των αγοριών. Αν παραμερίσουμε αυτές τις λίγες διαφορές σε συγκεκριμένους τομείς, οι μελέτες οι οποίες πραγματοποιούνται σε ολόκληρο τον κόσμο καταλήγουν να παρουσιάζουν πολύ μικρές, ακόμα και μηδαμινές αποκλίσεις σε όλους τους άλλους τομείς συμπεριφορών και στάσεων.

Εκείνος είναι πάντα ζωηρός, εκείνη χαριτωμένη. Από τη μια το μπλε, οι πειρατές, οι μάχες, η γοητευτική αταξία. Από την άλλη το ροζ, οι εσωτερικοί χώροι και τα τακτοποιημένα τετράδια.

Το 1973 η Τζιανίνι Μπελόπι, σε ένα δοκίμιο με τεράστια απήχηση σε ολόκληρο τον κόσμο (*Dalla parte delle bambine*), ανέλυε τις στάσεις και τις προσδοκίες των γονιών και της κοινωνίας σε σχέση με τα κορίτσια και τα αγόρια. Υποδείκνυε επίσης τα στερεότυπα και τους τρόπους διαπαιδαγώγησης που, από πολύ μικρή ηλικία, προετοιμάζουν τα μικρά κορίτσια για τη μελλοντική θέση τους στην κοινωνία, στη σκιά του ισχυρού φύλου.

Σήμερα, 36 χρόνια μετά, ο φεμινισμός δεν είναι πια της μόδας, τα σχολεία είναι μεικτά, οι μητέρες εργάζονται και οι πατέρες πλένουν πολλές φορές τα πιάτα. Τι έχει αλλάξει όμως στη ζωή των σημερινών κοριτσιών – και των αδερφών τους;

ΔΙΑΛΟΓΟΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

ISBN 978-960-455-625-0

ΒΟΗΘ. ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΕ: 4625